

Голові разової спеціалізованої вченої ради PhD 13862

Запорізького національного університету,

доктору юридичних наук, професору

Курінному Є.В.

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента - доктора філософії у галузі права (PhD), старшого викладача кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету Євтушенко Дар'ї Сергіївни на дисертацію Ковтун Ксенії Олександрівни «Кримінальна відповідальність за зловживання впливом», подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності D8 «Право»

1. Актуальність теми дисертації. Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення кримінально-правових механізмів протидії корупції в умовах сучасного розвитку правової системи України, євроінтеграційних процесів та імплементації міжнародних антикорупційних стандартів. Однією з найбільш латентних і складних для виявлення форм корупційної діяльності є зловживання впливом, яке становить суттєву загрозу належному функціонуванню органів державної влади, підриває принципи законності, неупередженості та довіри суспільства до державних інституцій.

Особливої актуальності дослідження набуває у зв'язку з неоднозначністю законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за зловживання впливом, наявністю дискусій щодо юридичної природи цього кримінального правопорушення, визначення його об'єктивних і суб'єктивних ознак, а також складністю відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 354, 368, 368-3, 368-4 Кримінального кодексу України. Практика застосування ст. 369-2 КК України свідчить про існування низки проблем правозастосування, пов'язаних із тлумаченням

поняття «вплив», визначенням суб'єкта кримінального правопорушення, доказуванням факту неправомірного обігу впливу та розмежуванням реального й удаваного впливу.

Актуальність теми також обумовлена необхідністю приведення національного кримінального законодавства у відповідність до положень міжнародно-правових актів, зокрема Конвенції ООН проти корупції та Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, які передбачають криміналізацію торгівлі впливом як самостійного корупційного правопорушення. Водночас сучасний стан наукової розробки цієї проблематики свідчить про відсутність єдиного підходу до розуміння сутності зловживання впливом, його місця в системі корупційних кримінальних правопорушень та критеріїв кримінально-правової оцінки відповідних діянь.

Наукове дослідження зазначених питань має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки спрямоване на формування єдиних підходів до кваліфікації зловживання впливом, удосконалення кримінального законодавства та підвищення ефективності правозастосовної практики у сфері протидії корупції. Додаткової ваги актуальності теми надає те, що зловживання впливом є кримінальним правопорушенням зі складною юридичною природою: його суспільна небезпечність полягає не лише в одержанні чи наданні неправомірної вигоди, а й у неправомірному використанні або імітації можливості впливу на прийняття рішень уповноваженими особами. Саме тому це діяння підриває засади доброчесності публічної служби, створює в суспільстві уявлення про можливість «вирішення питань» поза межами правових процедур та негативно впливає на авторитет держави.

Аргументація актуальності обраної теми посилюється також тим, що ст. 369-2 КК України залишається однією з найбільш складних для тлумачення і застосування норм антикорупційного кримінального законодавства. На практиці виникають питання щодо визначення суб'єкта

правопорушення, змісту реального та удаваного впливу, моменту закінчення кримінального правопорушення, ролі неправомірної вигоди, а також співвідношення зловживання впливом із підкупом, шахрайством, пособництвом у підкупі та іншими суміжними діями. Відсутність усталених підходів до вирішення цих питань може призводити до неоднакової кримінально-правової оцінки подібних ситуацій, що актуалізує потребу в їх комплексному науковому осмисленні.

Не менш важливим є й те, що дослідження кримінальної відповідальності за зловживання впливом має значення для забезпечення балансу між ефективною протидією корупції та дотриманням принципів законності, правової визначеності й справедливості кримінальної відповідальності. Надмірно широке тлумачення ознак цього складу може створювати ризики необґрунтованого кримінального переслідування, тоді як надмірно вузьке – знижувати ефективність протидії прихованим корупційним практикам. У зв'язку з цим обрана тема є своєчасною, суспільно значущою та актуальною як для науки кримінального права, так і для практики застосування кримінального законодавства України.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Вивчення тексту дисертації свідчить про науково обґрунтований і системний підхід автора до дослідження проблем кримінальної відповідальності за зловживання впливом. У роботі аргументовано сформульовано актуальність теми, достатньо чітко визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, а також комплексно підібрано методологічний інструментарій, необхідний для їх виконання. Структура дисертації є логічною та послідовною, її розділи змістовно взаємопов'язані між собою, що дало змогу автору розкрити як теоретичні, так і практичні аспекти кримінально-правової характеристики зловживання впливом.

Високий рівень наукової обґрунтованості результатів дисертаційного дослідження, відображених у сформульованих здобувачем наукових

положеннях, висновках і рекомендаціях, забезпечено належним методологічним та теоретичним підґрунтям вихідних концептів роботи. Автором коректно застосовано комплекс взаємодоповнювальних наукових методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження. Зокрема, використання загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дало змогу здійснити комплексний аналіз правової природи зловживання впливом, визначити його місце в системі корупційних кримінальних правопорушень, а також обґрунтувати особливості кримінально-правової оцінки відповідних діянь.

Обґрунтованість наукових положень дисертації підтверджується опрацюванням сучасних напрацювань науки кримінального права, кримінології, загальної теорії держави і права, значного масиву національних і зарубіжних джерел, положень міжнародно-правових актів у сфері протидії корупції, а також аналізом чинного кримінального законодавства України. Особливе значення має звернення автора до проблем застосування ст. 369-2 Кримінального кодексу України, зокрема щодо визначення змісту поняття «вплив», розмежування реального та удаваного впливу, встановлення суб'єкта кримінального правопорушення, а також відмежування зловживання впливом від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Переконливість отриманих результатів зумовлена тим, що автор не обмежився загальною характеристикою складу кримінального правопорушення, а здійснив системне дослідження його об'єктивних і суб'єктивних ознак, кваліфікуючих ознак, особливостей активної та пасивної форм зловживання впливом, а також проблем доказування і правозастосування. У роботі належну увагу приділено формальному характеру складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України, а також обґрунтовано значення неправомірної вигоди як ключового елемента корупційного обміну впливу на певні блага чи переваги.

Достовірність і наукова новизна сформульованих у дисертації положень, висновків і рекомендацій підтверджуються їх апробацією у

фахових публікаціях, обговоренням на наукових конференціях та інших науково-комунікаційних заходах. Проведене дослідження є результатом самостійних наукових напрацювань здобувача та відображає послідовну спробу визначити дієві напрями вдосконалення кримінально-правового регулювання відповідальності за зловживання впливом, а також підвищення ефективності застосування відповідних норм у практичній діяльності правоохоронних і судових органів.

Наукова новизна дослідження полягає передусім у комплексному осмисленні кримінальної відповідальності за зловживання впливом як самостійного напрямку кримінально-правової протидії корупції. Заслуговує на увагу обґрунтування автором доцільності розгляду суб'єкта пасивного зловживання впливом як спеціального, із визначенням його через негативну ознаку, що спрямовано на чіткіше відмежування цього складу від суміжних корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням службового становища.

Важливе наукове значення має також запропонований автором підхід до диференціації кримінальної відповідальності за зловживання впливом, зокрема шляхом обґрунтування доцільності доповнення ст. 369-2 КК України особливо кваліфікованим складом, який передбачав би відповідальність службової особи за вчинення такого діяння з використанням службового становища. Така пропозиція свідчить про прагнення автора забезпечити більшу узгодженість кримінально-правового регулювання із характером використаних можливостей та ступенем суспільної небезпечності діяння.

Суттєвим здобутком дисертації є удосконалення підходів до відмежування зловживання впливом від підкупу, шахрайства, пособництва у підкупі та інших суміжних кримінальних правопорушень. Автор обґрунтовує, що вирішальним критерієм такого відмежування є спрямованість неправомірної вигоди: при зловживанні впливом вона надається саме за здійснення впливу на уповноваженого суб'єкта, а не за безпосереднє вчинення ним певної дії чи бездіяльності. Такий підхід має як

теоретичне, так і практичне значення, оскільки сприяє формуванню більш чітких орієнтирів для правозастосовної практики.

Обґрунтованими є також висновки автора щодо розуміння зловживання впливом як самостійного корупційного кримінального правопорушення, сутність якого полягає не у фактичному впливі на прийняття рішення, а в неправомірному обігу впливу як соціального ресурсу доступу до публічної влади. У цьому контексті заслуговує на підтримку положення про те, що ст. 369-2 КК України за своєю правовою природою встановлює формальний склад кримінального правопорушення, який охоплює як реальний, так і удаваний вплив незалежно від досягнення бажаного результату.

Висвітлені автором пропозиції можуть бути застосовані: – у науково-дослідній діяльності – для подальшого розроблення теоретичних і прикладних проблем кримінальної відповідальності за зловживання впливом та інші корупційні кримінальні правопорушення; – у правотворчій діяльності – у процесі підготовки пропозицій щодо внесення змін до Кримінального кодексу України в частині удосконалення нормативної регламентації відповідальності за зловживання впливом; – у правозастосовній діяльності – для формування єдиних підходів до кваліфікації діянь, передбачених ст. 369-2 КК України, а також їх відмежування від суміжних кримінальних правопорушень; – у навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право України», «Кримінологія», «Правоохоронна діяльність», а також підготовки навчально-методичних матеріалів, підручників, посібників, статей і наукових повідомлень.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в науковій характеристиці кримінальної відповідальності за зловживання впливом, визначенні її змісту, підстав і меж, а також обґрунтуванні напрямів удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування. Сформульовані у роботі висновки й рекомендації є достатньо обґрунтованими, логічно випливають із проведеного дослідження та мають належну теоретичну і практичну цінність.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у комплексному науковому осмисленні кримінальної відповідальності за зловживання впливом як самостійного корупційного кримінального правопорушення, а також у формуванні низки нових теоретичних положень і практично значущих рекомендацій, спрямованих на вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування. Проведене дослідження є одним із перших у вітчизняній науці кримінального права, у якому системно досліджено проблеми кримінально-правової характеристики зловживання впливом, особливості його кваліфікації, відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень, а також проблеми правозастосування у цій сфері.

Наукова новизна роботи проявляється насамперед у запропонованому автором підході до визначення суб'єкта пасивного зловживання впливом як спеціального суб'єкта, визначеного через негативну ознаку. Такий підхід спрямований на більш чітке відмежування зловживання впливом від суміжних корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням службового становища, та має важливе значення для вдосконалення практики кваліфікації відповідних діянь.

Заслуговує на увагу обґрунтування доцільності доповнення ст. 369-2 КК України особливо кваліфікованим складом кримінального правопорушення, який передбачав би відповідальність службової особи за вчинення зловживання впливом із використанням службового становища. Запропонована ідея спрямована на більш чітку диференціацію кримінальної відповідальності залежно від характеру використаних можливостей та ступеня суспільної небезпечності діяння.

Важливим науковим здобутком дисертації є удосконалення підходів до відмежування зловживання впливом від суміжних складів кримінальних правопорушень, зокрема передбачених статтями 354, 368, 368-3, 368-4 КК України. Автор аргументовано доводить, що ключовим критерієм такого відмежування є спрямованість неправомірної вигоди: при зловживанні

впливом вона надається саме за здійснення впливу на уповноваженого суб'єкта, а не за безпосереднє вчинення певної дії службовою особою. Такий підхід має важливе значення для забезпечення єдності правозастосовної практики.

Науково обґрунтованими є положення дисертації щодо розуміння зловживання впливом як самостійного корупційного кримінального правопорушення, сутність якого полягає не у фактичному впливі на прийняття рішення, а у неправомірному обігу впливу як соціального ресурсу доступу до публічної влади. Автор переконливо доводить, що склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 369-2 КК України, має формальний характер та охоплює як реальний, так і удаваний вплив незалежно від досягнення бажаного результату.

Суттєве значення мають також сформульовані у роботі положення щодо відмежування зловживання впливом від підкупу, шахрайства та посередництва у підкупі шляхом визначення критерію спрямованості умислу, характеру домовленості між сторонами та цільової адресації неправомірної вигоди. Автором обґрунтовано, що визначальною ознакою зловживання впливом є саме корупційний обмін неправомірної вигоди на вплив, а не факт реального здійснення такого впливу.

Позитивно оцінюється також розвиток положень щодо забезпечення єдності правозастосування шляхом орієнтації на правові позиції Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду як джерела узагальненого тлумачення відповідних кримінально-правових норм до моменту вдосконалення законодавчої регламентації.

Загалом наукова новизна дисертації має комплексний характер, характеризується належним рівнем теоретичної обґрунтованості та практичної спрямованості, а сформульовані автором висновки й пропозиції становлять вагомий внесок у розвиток науки кримінального права та вдосконалення практики протидії корупційним кримінальним правопорушенням.

Здобувачем розроблено й інші наукові положення, які є новими для теорії адміністративного права, а також варто підтримати розроблені здобувачем пропозиції та рекомендації щодо внесення змін до чинного законодавства у цій сфері.

Дисертація носить завершений характер, мета дослідження досягнута, завдання роботи виконані.

4. Загальна оцінка дисертаційної роботи та повнота викладу одержаних результатів в опублікованих працях. Здобувачем сформульовано й інші наукові положення, які є новими або містять елементи наукової новизни для науки кримінального права та мають важливе значення для подальшого розвитку теоретичних підходів до розуміння кримінальної відповідальності за зловживання впливом. На підтримку заслуговують також розроблені автором пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення положень кримінального законодавства України, спрямовані на підвищення ефективності кримінально-правової протидії корупційним кримінальним правопорушенням, забезпечення єдності правозастосовної практики та більш чітке відмежування зловживання впливом від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Дисертація має завершений характер, відзначається логічністю та послідовністю викладення матеріалу. Мету дослідження досягнуто, поставлені завдання виконано у повному обсязі, а сформульовані висновки відповідають змісту проведеного дослідження та належним чином обґрунтовані.

Основні теоретичні положення і висновки, сформульовані у дослідженні, знайшли своє відображення у 6 наукових публікаціях, зокрема: 3 статтях у періодичних наукових фахових виданнях України категорії «Б», 3 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

5. Оцінка ідентичності змісту наукових статей, тез та основних положень дисертації. Аналіз змісту дисертаційного дослідження Ковтун

К.О., її наукових публікацій підтверджують їх повну ідентичність. Висновки та пропозиції, запропоновані у роботі, розроблені авторкою особисто і мають самостійний характер.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Аналіз дисертаційного дослідження та наукових публікацій дисертантки фактів порушень академічної доброчесності не виявив. Дисертація Ковтун К.О. є оригінальною та самостійною науковою працею.

6. Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження загалом, водночас варто за доцільне звернути увагу на окремі положення роботи, які можуть стати предметом наукової дискусії та потребують додаткового обґрунтування або уточнення під час захисту дисертації.

1. Попри здійснений аналіз проблематики відмежування зловживання впливом від суміжних кримінальних правопорушень, окремі аспекти співвідношення з шахрайством залишилися недостатньо розкритими. Зокрема, потребували б додаткового дослідження ситуації, коли особа об'єктивно не має можливості здійснити заявлений вплив, однак створює у потерпілого переконання щодо наявності таких можливостей. У цьому контексті доцільним був би ґрунтовний аналіз актуальної судової практики Верховного Суду.

2. У роботі автор обґрунтовує широке розуміння поняття «вплив», яке охоплює як службові, так і неформальні соціальні зв'язки. Водночас дисертації бракує більш чіткого визначення меж такого підходу, зокрема критеріїв відмежування неправомірного впливу від правомірної комунікації, професійного представництва інтересів чи здійснення законної адвокаційної діяльності.

3. Необхідно акцентувати увагу на доцільності розкриття проблематики співвідношення зловживання впливом із інститутом співучасті у кримінальному праві, що потребувало б додаткового обґрунтування питання відмежування самостійного складу зловживання впливом від пособництва в

одержанні неправомірної вигоди чи підбурювання до підкупу службової особи.

4. Попри значну увагу до проблем доказування у справах про зловживання впливом, у дисертації недостатньо досліджено процесуальні аспекти допустимості доказів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також проблеми відмежування допустимої оперативної діяльності від провокації кримінального правопорушення.

Водночас наведені зауваження мають переважно дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, його наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

щодо відповідності дисертації вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами та доповненнями від 03 травня 2024 року № 507).

Усе викладене дає підставу для висновку про те, що дисертація Ковтун Ксенії Олександрівни «Кримінальна відповідальність за зловживання впливом» є завершеною науковою працею. Враховуючи досягнення автором мети та задач дослідження, в яких отримані нові науково обґрунтовані результати, впровадження яких сприятиме забезпеченню ефективності функціонування механізму застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом, і є наявними всі підстави відмітити, що дисертація К.О. Ковтун відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – Ксенія Олександрівна Ковтун –

заслуговує на присудження їй за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю D8 «Право».

Рецензент:

доктор філософії у галузі права (PhD),

старший викладач кафедри

конституційного та адміністративного права

Запорізького національного університету

Дар'я ЄВТУШЕНКО

Підпис *Висершес*
засвідчую

Саваро
НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ

Дар'я Євтушенко